

JERNEJ KOPITAR V ZAVESTI SLOVENCEV OB NJEGOVI STOLETNICI ROJSTVA

Priprave za praznovanje stoletnice Kopitarjevega rojstva v Sloveniji so padle na konec desetletja 1871–1880, desetletja, ki se more šteti za eno najtežjih v novejši zgodovini slovenskega naroda do začetka 2. svetovne vojne. V tem desetletju je po zmagi nemškega orožja nad Francijo pri nas vladajoča in deloma velenemško usmerjena nemška in nemškutarska birokracija z vsemi sredstvi pritiskala na Slovence na Kranjskem, posebej pa še na južnem Štajerskem in na Koroškem, da se ponemčijo. Kljub § 19 v ustavi iz leta 1867, kateri govori o enakosti narodov in o praviceh vseh jezikov v avstro-ogrski državi, so se morali Slovenci (kakor tudi drugi nemški narodi v državi) krčevito bojevati za pravico svojega jezika v upravi, na sodiščih, v šolstvu in v javnosti sploh. Nemški in nemškutarski državni aparat je izigral vse – tudi najosnovnejše dotlej priborjene pravice Slovencev. Posebej se je upiral vsaki misli na zedinjenje Slovencev v eno upravno celoto. Zato je spretno utrjeval ustaljeno razdelitev slovenskega naroda na razne upravno-teritorialne enote (Kranjska, Koroška, Štajerska, Goriška, Trst) in skušal vzdrževati trditve, da tudi enotnega slovenskega jezika ni, saj ljudje govoré na Kranjskem kranjsko, na Štajerskem in Koroškem windisch ipd. Ta uničevalna prizadevanja nemške in nemškutarske buržoazije je podpirala gospodarska kriza, ki je neusmiljeno lomila odpornost slovenskega človeka tako na podeželju kot v mestih in trgih. Nemci so tedaj (npr. po Anastasiju Grünu) govorili in pisali o Germanih kot krotilcih manj vrednih Slovanov in odkrito izražali nasilne težnje, da na poti proti Jadranskemu morju pogazijo in zatro Slovence. Med sredstvi jim je poleg gospodarskih ukrepov bilo neusmiljeno prestavljanje slovenskih uradnikov in profesorjev ter brezobzirno plenjenje in zatiranje slovenskega, zlasti naprednega slovenskega tiska.¹

V teh časih so slovenski kulturni in politični delavci izrabili vsako možnost za prebujanje, vzdrževanje in krepitev narodne zavednosti med ljudstvom. V ta namen so poleg širjenja slovenskih knjig in časopisja prirejali razna zborovanja, zlasti tako imenovane ljudske tabore, veličastne shode, na katerih so narodni voditelji razlagali slovenskim množicam slovenski narodni program in jih navduševali predvsem za zedinjeno Slovenijo in za zahteve po uvedbi slovenskega jezika na vsej slovenski zemlji v šolstvo, urade, sodstvo – skratka v vse javno življenje. Med take prireditve je šteti tudi razna kulturna slavlja, kot so bile npr. vsakoletne Vodnikove slavnosti, veličastna Prešernova slavnost ob odkritju spominjske plošče na Prešernovem rojstnem domu (15. sept. 1872), Janežičeva slavnost v Št. Jakobu na Koroškem (13 avg. 1876) idr.²

Konservativni Slovenci so imeli do Prešerna in njegovih slavij hude pridržke, saj so nekatere njegove pesmi, njegove nazore in njegovo življenje imeli še vedno za hudo sporne v moralnem pogledu. Vendar se ob raznih Prešernovih slavnostih javno niso mogli povsem vzdrževati, saj je bila v težkem političnem položaju sloga potrebna, poleg tega pa je Prešeren kljub vsemu veljal pri večini – vsaj pri večini mladih Slovencev – za prvega

¹ I. Prijatelj, SKSZ IV, 482; F. Zwiter, Nacionalni problemi v habsburški monarhiji. Lj. 1962, 152–155; Zgodovina Slovencev. Lj. 1979, 492–508. – Prim. tudi Jurčičeve članke te dobe v SN, npr.: Usiljivci z nemško kulturo. SN 18. jul. 1876, št. 162; Samo Nemci ne! SN 20. jul. 1876, št. 164 idr.

² Bibliografski popis člankov o Prešernovi slavnosti v Vrbi glej v: Š. Bulovec, Prešernova bibliografija. Lj. 1948, 593–595; o pisanju nemškutarjev zaradi priprav na Janežičevo slavje v Št. Jakobu gl. Laib. Tagblatt 19. jul. 1876, št. 163.

slovenskega pesnika, ki je bil priznan tudi pri drugih narodih. Med dunajsko visokoškolsko mladino je bila znana npr. Miklošičeva sodba o Prešernu, ki jo je izrekel pač med svojimi slušatelji na univerzi: »Ko bi bil Prešeren v angleškem ali laškem jeziku pisal, bi bil bolj sloveč ko Petrarca.«³

Ob 100-letnici Kopitarjevega rojstva pa je bil odnos slovenske javnosti do slavljence in slavljencevih zaslug drugačen: stari konservativci so slavljenceve nazore in vse njegovo delo priznavali v celoti in povprek, mladi pa so slavili velike Kopitarjeve zasluge za slovenski jezik in se pri tem sklicevali zlasti na njegovo slovnico slovenskega jezika, na njegovo objavo in razlago brižinskih spomenikov, na njegovo karantansko-panonsko teorijo, skratka na ogromne Kopitarjeve zasluge za slovensko in slovansko filologijo in zgodnjo zgodovino, niso pa mogli soglašati s Kopitarjem in njegovimi zavezniki v boju za Metelkov črkopis in zlasti ne z njegovim odnosom do nove slovenske romantične poezije, niso se strinjali z njegovimi poskusi, da bi zatrl Kranjsko čbelico in tako onemogočil Čopova in Prešernova prizadevanja za dvig slovenske književnosti na novo, višjo stopnjo, za njun poskus ustvariti poleg utilitarne literature za kmečko ljudstvo tudi višjo književnost za slovenskega meščana in izobraženca.

Kakor so nekateri, zlasti starejši slovenski literarni zgodovinarji in jezikoslovci (npr. Jos. Marn, p. Ladislav Hrovat) poznali podrobneje vse Kopitarjevo delo, tudi težje dostopno, v latinščini pisano, tako je bilo tudi med mlajšimi nekaj slavistov, ki so kolikor toliko poznali ta odmaknjena, slovenskemu in slovanskemu jezikoslovju in zgodovino pisju namenjena dela, poleg teh pa tudi gradivo, ki je prikazovalo Kopitarjev odnos do nove slovenske književnosti (npr. F. Levstik, Jos. Stritar idr.). Ti so imeli na uporabo dosti zadevnega gradiva: dokumente o abecednem boju v Ilirskem listu in zbrane v Čopovi objavi *Nuovo discacciamento di lettere inutili* (Lj. 1833), Prešernova pisma Čopu iz Celovca in Čelakovskemu v Prago idr. Porabljal jih je Levec že l. 1879 v Zvonu. Zlasti zaradi Čopove objave dokumentov o abecedni vojni je bil boj Kopitarja in njegovih zaveznikov proti Čop-Prešernovemu krogu znan v slovenski javnosti in je predvsem pri mladih opredeljeval v njihovi zavesti tudi odnos do Kopitarja. Saj Prešeren v svojih verzih ni smešil le Kopitarjeve ozkosrčnosti v literarnih vprašanjih in nestrpne zagledanosti v vprašanje enotnega črkopisa za vse Slovane, ki ne uporabljajo cirilice, ampak tudi njegove nemogoče postopke ob cenzuriranju Kranjske čbelice, njegov značaj in celo njegovo zunanost. Sprave med Prešernom in Kopitarjem vse do Kopitarjeve smrti ni bilo, čeprav sta mu Prešeren in zlasti Čop odkrito in javno priznavala tudi njegovo veliko znanje in njegove zasluge v drugih, zlasti slovniških vprašanjih.

Ob približevanju 100-letnice Kopitarjevega rojstva so se ta vprašanja pač z vso živostjo pojavljala v zavesti Slovencev, starih in mladih, konservativnih zagovornikov Kopitarjevih literarnih nazorov in njegove cenzorske prakse, kakor tudi mladih navdušencev za Prešerna, njegove pesmi in njegove literarne nazore.

Če bi bil slovenski narod že dovolj zrel – politično in kulturno, če bi bil njegov obstoj zagotovljen brez dvomov in vprašajev, potem bi pač slovenski literarni in kulturni zgodovinarji in jezikoslovci ob njegovi stoletnici zmogli mirno in nepristransko presoati Kopitarjevo mnogostransko dejavnost, njegov »silni temperament« (Nahtigal), ki je znal strastno ljubiti svoje privržence, a prav tako strastno sovražiti svoje literarne in idejne nasprotnike, priznavali bi mu lahko vse njegove ogromne zasluge za slovenstvo, slovanstvo, za slovenski jezik, za slovansko filologijo in zgodovino, pri tem pa bi skušali nepristransko presoditi tudi njegove napake in zablode, zlasti njegovo povezavo z najbolj reakcionarnimi krogi v domovini in njegov odnos do Prešerna in njegove poezije.

³ J. Jurčič, Beležnica (B, št. 5, 1865–67), str. 36 a (Jurčičeva lit. ostalina v rkp. oddelku NUK).

Toda pogojev za tako objektivno presojo Kopitarja ob stoletnici njegovega rojstva še ni bilo. V kulturni in politični javnosti je bila še vedno močna konservativna struja, ki je ob priznavanju Kopitarjevih zaslug v filologiji in zgodovini hotela ob tem poudariti tudi Kopitarjev in svoj negativni odnos do Prešerna. Druga, naprednejša stran, je morala vsaj navidezno kloniti in pristati, da o vprašanju Kopitar–Prešeren ne bo govorila, zlasti tudi zato ne, ker ni imela čiste vesti zaradi svojega ravnanja s slovenskim knjižnim jezikom (tu je misliti predvsem na Levstika in Jurčiča). Toda tudi konservativci so morali vsaj tiho pristati na to, da ne bodo skušali napadati Kopitarjevih nasprotnikov, zlasti Čopa in Prešerna.

Ta »sloga« je bila za Slovence v tej dobi potrebna tudi zaradi Nemcev in nemškutarjev v deželi, ki so vsak domači razpor skušali izrabiti v političnem boju proti Slovencem.

Kako pa je Kopitarjevo slavlje potekalo in kako sta se obe strani ravnali po tem tihem dogovoru, to bomo videli v naših nadaljnjih izvajanjih.

. . .

Misel na slavitev Kopitarja ob 100-letnici njegovega rojstva se je pojavila – vse tako kaže – najprej med slovensko vseučiliščno mladino na Dunaju. Ta se je že nekaj let pred obletnico za vse svete zbirala ob Kopitarjevem grobu in mu zapela v spomin. Menda se ne bomo motili, če rečemo, da se je to dogajalo pod vplivom Kopitarjevega učenca univ. prof. Franca Miklošiča, ki je bil skraja – po Kopitarjevem prizadevanju – uradnik dunajske dvorne biblioteke, od 1849–1885 pa profesor na slavistični stolici dunajske univerze.

Prvo obširnejše poročilo o slovesnem Kopitarjevem slavlju članov akad. društva Slovenija na Dunaju imamo že iz l. 1875, ko je članstvo Slovenije o vseh svetih »in corpore« počastilo Kopitarjev spomin na Markovem pokopališču. Slavili so Kopitarja kot Slovenca, ki ga visoko ceni ves slavjanski svet.⁴

V letu 1877 je Slovenija priredila 1. novembra v čast Kopitarju slovesen komerz, udeležili so se ga poleg študentov in slovenskih državnih poslancev rektor dunajske univerze Slovenec Jožef Zhishman in številni zastopniki Hrvatov, Srbov, Slovakov, Čehov in Rusov, drugi dan (2. XI.) pa so nesli na Kopitarjev grob venec. Dne 1. julija 1879 je poslala Slovenija »vsled prošnje prof. J. Marna« k Miklošiču dva odbornika, »da urgujeta izdajo Kopitarjevih Malih spisov k 100-letnici Kopitarjevi«. Ta prošnja J. Marna kaže, da je tudi on bil poučen o dobri povezavi Kopitarjevih slavlilcev – študentov dunajske univerze – s profesorjem Miklošičem.⁵

V domovini je menda prvi opozoril na bližajočo se 100-letnico Kopitarjevega rojstva p. Ladislav Hrovat, Miklošičev učenec, profesor na gimnaziji v Novem mestu.

V gimnazijskem izveščju novomeške gimnazije za 1. 1877–78 je v sestavku »Slovenski dom« zapisal med drugim: »L. 1880 bode Kopitarjeva stoletnica. Če jo kdo zasluži, zasluži jo on, kajti Kopitar je prvi Slovenec, ki je tudi slovanski filolog.– Takrat naj se objavi cela biografija in pridenejo zasluge. Njegove zasluge za slovensko slovnico sedanjo so globokega vpliva.«⁶

Morda je ta spodbuda nagnila ljubljanskega slavista prof. Franca Levca, da se je že septembra l. 1878 v družbi z Levstikom, Jurčičem, repenjskim domačinom Valentinom Za-

⁴ R. P(ukl): Na spomin Kopitarjev. SN 11. nov. 1875, št. 257, str. 1–3.

⁵ Prim. poročilo Iz Dunaja v Soči z dne 9. nov. 1877, št. 45; J. Vencajz, Spomenica o petindvajsetletnici akad. dr. »Slovenija« na Dunaju. Lj. 1894, str. 66, 70, 74, 77, 79.

⁶ Program des k. k. Real- u. Obergymnasiums in Rudolfswert 1877–78, str. 19.

rnikom in prijateljem Hinkom Dolencem ter člani Zarnikove ter Dolenčeve družine pe-
ljali v Repnjo, »da bi si ogledali Kopitarjev rojstni dom ter določili, kam naj bi se ‚velikemu
gromovniku‘ ob stoletnici njegovega rojstva vzdala spominska plošča«. ⁷

Marnova pobuda za pritegnitev Miklošiča v priprave za praznovanje Kopitarjeve stolet-
nice rojstva v Sloveniji pa je tudi rodila svoj sad – čeprav ne takega, kot ga je Marn želel.
Ne vemo natančno, kaj je Miklošič odgovoril odbornikom »Slovenije« glede izdaje II. dela
Kopitarjevih Malih spisov. Iz nadaljnega poteka priprav pa upravičeno sklepamo, da je
predlagal, naj sporoče Slovenski matici, da ji je pripravljen odstopiti že pripravljeni ro-
kopis (30 pol), če ga izda na svoje stroške. Sam tega ne zmore, saj se stroški »niti pri prvem
delu niso plačali«. ⁸

Na občnem zboru Slovenske matice dne 14. aprila 1880 je predsednik Bleiweis sprego-
voril tudi o bližajoči se Kopitarjevi stoletnici in sporočil, da je – pač tudi po nasvetu od-
bornika Jos. Marna – pisal Miklošiču zaradi 2. zvezka Kopitarjevih spisov in da je Slo-
venska matica morala iz finančnih vzrokov zavrniti Miklošičevo ponudbo rokopisa ter
sklenila izdati namesto tega knjigo, ki bi obsegala životopisne in slovstvene črtice o Ko-
pitarju. Tako se je rodila misel na Kopitarjevo spomenico v pripravi in založbi Slovenske
matice. »Odbor bo za to rad sprejel ponudbo kakega rodoljuba,« je še dostavil Bleiweis,
»ki ga je volja spisati zaželeno spomenico.« Kopitarjeva spomenica je kot zbornik pod
uredništvom Josipa Márna res izšla v kratkem času – ob koncu leta 1880 ali v začetku
1881. Poleg tega naj navedemo kar tu, da je Slovenska matica sama krila stroške za ploščo
na Kopitarjevi rojstni hiši in se udeležila slavnosti v Repnjah po svojih odbornikih. ⁹

* * *

V mesecih pred slavnostnim praznovanjem stoletnice pa je po slovenskem časopisju izšla
tudi vrsta informativnih člankov o Kopitarju in njegovem pomenu za Slovence.

Glavni – četudi ne prvi – pobudnik za »dostojno« praznovanje Kopitarjeve obletnice v do-
movini, Josip Marn, je že 1. januarja 1880 začel objavljati v Učiteljskem tovarišu obsežen
pregled Kopitarjevega dela s kratkim orisom življenja – v skladu z nazorom, razloženim
na začetku članka, naj se v književni zgodovini opisujejo slovstvena dela, ne pa pisatelji
»po osebnosti, po notranjščini in vnanjščini, po slastih in strastih«. Članek je izhajal dva-
krat mesečno od 1. januarja do 15. junija in je bil ob koncu leta ponatisnjen skupaj s član-
kom o Matiju Čopu in F. Prešernu kot Jezičnik XVIII. Marn podrobneje opisuje Kopi-
tarjev odnos do Zoisa, Vodnika, Vuka Stefanovića Karadžića, Josefa Dobrovskega, Fran-
ca Miklošiča, njegov odnos do Slovencev–Kranjcev, označi njegova glavna dela in pre-
trese najvažnejše njegove boje, ki jih je imel kot kritik.

V celoti je ta prispevek dobra informacija o bogati Kopitarjevi dejavnosti na področju sla-
vistike, splošne filologije, stare zgodovine Slovanov itd. Njegovega odnosa do Kranjske
čbelice, do novega slovenskega pesništva in do Čopovih nazorov se podrobneje ne do-
tika. Trdi le, da ni res, da bi bil Kopitar nasprotnik Kranjske čbelice. Pač pa da odločno
vedeti, da s Kopitarjevimi pogledi na slovstvo in z njegovimi cenzorskimi ukrepi povsem
soglaša, saj pravi:

»Z ozirom na tedanje dejanske razmere na Kranjskem je dajal Kopitar posebne sovete
čbeličarjem – ali leti zanje niso marali in Kranjska čbelica je zamrla z rojem IV. in zbudila
se s V. in poslednjim I. 1848 po smrti Čopovi in Kopitarjevi. – Tako še dandanes nekterim
ni svetovati, torej tudi ne pomagati.« ¹⁰

⁷ F. Levec, Levstikovi Zbr. spisi II, Lj. 1889, str. 372; isto: Slodnjak, Levstikovo ZD II, Lj. 1952, str. 343.

⁸ R. Nahtigal v Jerneja Kopitarja spisih II. del, 1. knj., str. X.

⁹ LMS za leto 1880, str. 342, 350–352; za leto 1881, str. 227, 228, 329.

¹⁰ UT 1880, str. 183; Jez. XVIII, str. 33.

Zanimivo je, kako se to Marnovo opozorilo na Kopitarjeve »posebne sovete Čbeličarjem« ujema z opozorilom književnega revizorja Pauška, ki je (po Prešernovem citatu v pismu Čelakovskemu z dne 29. aprila 1833) ljubljanskemu guberniju predlagal, naj se prekliče imprimatur na osnovi Čopove ocene in Kranjska čbelica ponovno cenzurira, »ker v pesmi dr. Prešerna je veliko nrvstveno spotakljivih mest, ki so cenzorju Čopu menda ušla, in ker je sploh fantazija tega pesnika dobila obžalovanja vreden moralističen sunek, ko kljub dobro mišljenemu svarilu dunajskega cenzorja ne odneha od svoje najljubše snovi, sit venia verbo, od svinjanja.«¹¹

Marnova trditev v istem članku, češ »kar je bilo dotlej – do l. 1848 – proste in priproste svobode premalo, tote je poslej povsod menda preveč«, pa je morda odgovor predvsem Karlu Dežmanu, ki je že nekaj let pred tem v članku »Einst Censur – jetz populäre Dogmatik« prikazal Kopitarjeve cenzorske postopke in objavil dotlej še ne objavljeni Prešernov ostri sonet na Kopitarja »Ihr hörtet von der Zwerg argem Sinnen«, obenem pa krepko udaril tudi po sodobnih zastopnikih ultramontanskih nazorov glede leposlovja.¹²

Opozorim naj v tej zvezi še na Marnov poudarek, da se privatna pisma, prijateljska in neprijateljska, smejo javno rabiti »vsegdar le skromno in razborito«.¹³

Marn je pisal o Kopitarju še enkrat, in sicer v Slovincu na sam dan Kopitarjeve stoletnice. Tu je spet ob kratkem prikazal Kopitarjevo delo in omenil njegove zasluge za slovenščino in Slovence. Posebej je omenil tudi nasprotovanje, na katerega je tuintam naletelo Kopitarjevo delo: »Hudo so ga prijemali nasprotniki in brati so v njihovih glasilih grozni primiki, s katerimi so rojaka našega obkladali.« Toda Marn brani Kopitarja in v celoti zagovarja njegove postopke tudi z opozorilom – tokrat po naši sodbi pravilnim –, da je bil Kopitar c. k. uradnik avstrijske katoliške države in se je torej moral bojevati ne le z drugoverci, ampak tudi s svobodomisleci. Takole pravi v svojem članku: »Pomniti pa je vendar pri vsem tem stališče, na katerem se je boril, kot c. k. uradnik katoliške države, nasproti drugovercem in prostomišljakom, in pojasnjujejo se sami po sebi oni nehvaležni naslovi.«¹⁴

Za slovesno praznovanje Kopitarjeve obletnice so se odločili – kot smo omenili – že v l. 1878 tudi slovenski narodnjaki, ki so imeli med seboj Kopitarjevega rojaka dr. V. Zarnika. Sredi l. 1880 so začeli opozarjati na bližajočo se obletnico in objavljati članke o Kopitarju v Slovenskem narodu. Prvega je prispeval dne 16. maja štajerski kulturni in politični delavec Božidar Raič. Pod naslovom »Kopitarjeva stoletnica« je opozoril na bližajočo se stoletnico rojstva in 36. letnico smrti J. Kopitarja, poudaril njegove zasluge zlasti za staro cerkveno slovanščino in za slovansko jezikoslovje sploh ter predlagal, naj se v Ljubljani »naskorem osnuje odbor za Kopitarjevo stoletnico, da oskrbi priprave za to jako pomenljivo narodno svetkovino«. Za Raičem se je dne 26. maja oglasil v istem časniku Franc Levec s člankom »O Kopitarjevi stoletnici« in sporočil, da bo Slovenska matica izdala, posebno knjigo o Kopitarjevem življenju in delu, Miklošič pa objavil že pripravljeni rokopis 2. knjige Kopitarjevih zbranih manjših spisov (to sporoča Levec, čeprav so Novice že 21. aprila javile, da ta knjiga zaradi finančnih težav ne bo izšla ne na Dunaju ne v Ljubljani).

¹¹ Prevod pisma v Slodnjakovi izdaji: F. Prešeren, Pesnitve in pisma. Lj. 1962, str. 237–240; prepis tega pisma je prinesel Levstiku l. 1874 prof. A. A. Kotljarevskij; Levec ga je uporabil l. 1879 v Zvonu (str. 38), ko je pisal o Prešernu. – »Škandalozno« mesto, o katerem je Kopitar menil, »da bi se Kranjice nad tem očitkom po pravici smele pritožiti«, in zaradi katerega je »najbolj omejeni janzenist« Paušek obsodil Prešerna, češ da mu je najljubša snov svinjanje, je 42. tercina in posebno njen zadnji verz v Novi pisarji (je šega, da kdor pride pred, pred melje). Prešeren je tercino za natis v KC (pod pritiskom dr. J. Zupana) spremenil, a v nekaj izvodih KC vendar ohranil prvi zapis. (Slodnjak, r. t., str. 292, 364–365.)

¹² Laib. Tagblatt, 7. sept. 1868, št. 20, str. 1–2.

¹³ Jezičnik XVIII, str. 35.

¹⁴ Slovenec 21. avg. 1880, št. 92, str. 1–2.

Obenem je sporočil, da se je že septembra 1878 v Repnjah dogovoril s Kopitarjevim sorodnikom in sedanjim lastnikom Kopitarjeve rojstne hiše o vzdavi spominske plošče. Predlagal je tudi, naj bi bila slavnost v nedeljo 22. avgusta, tj. dan po Kopitarjevem rojstnem dnevu, in naj bi organizacijski odbor poskrbel, da bo slavnost dostojna Kopitarja, »velikana učenosti«. Pri tem je mislil tudi na obilno udeležbo preprostega naroda in omikanih rodoljubov, na petje in primerne govore itd.

Na sam dan slavnosti pa je urednik Slovenskega naroda Josip Jurčič v članku »Denašnja Kopitarjeva slavnost« vzneseno slavil zasluge velikega sinu nevednega, neukega, malega slovenskega kmeta, sinu iz preprostega naroda slovenskega, njegove zasluge za Slavjanstvo, za skupnost našega rodu z drugimi Slavjani.

Na ponovno pobudo slovenske javnosti se je sredi l. 1880 osnoval odbor za prireditev Kopitarjeve slavnosti v Repnjah in za vzdavo spominske plošče na rojstni hiši. Odbor je bil sestavljen iz vrst mladih, naprednih slovenskih kulturnih in političnih delavcev, sodelavcev Slovenskega naroda. Seznama odbornikov ne poznamo, vemo le, da je bil predsednik odbora Kopitarjev ožji rojak, politik in pisatelj dr. Valentin Zarnik.¹⁵

Člani so bili pač Levec, Vošnjak, Jurčič, Levstik idr.

Odbor se je lotil dela resno. Poznalo se je, da so bili v njem ljudje, ki so že pred več kot desetimi leti organizirali znamenite ljudske tabore, na katerih so navduševali ljudstvo za zedinjeno Slovenijo, budili narodno zavest in zahtevali narodne pravice za Slovence.

Tudi Kopitarjevo slavnost so pripravili po vzoru taborov, to se pravi, kot veliko kulturno in politično prireditev. Organizirali so pisanje že navedenih člankov o Kopitarju in obveščali ljudi o pripravah na slovesnost, ki so jo določili – kot je predlagal Levec – za nedeljo dne 22. avgusta. Za slavje so dobro pripravili tudi Repnje. Ob Kopitarjevi – Ocepkovi – hiši so postavili mlaje in oder za govornika, v steno, ki gleda na cesto, so vzdali spominsko ploščo. Nad ploščo so pritrdili Kopitarjevo sliko, ki jo je v ta namen posebej – po verjetnem izročilu – izdelal Franc Globočnik, prof. risanja na ljubljanski realki. Kje je dobil podatke o Kopitarjevi zunanji podobi, ne vemo, vemo pa, da se Kopitar nikdar ni dal slikati in da je bila torej Globočnikova slika edina njegova upodobitev – a se nam tudi ta ni ohranila.

Na obeh straneh plošče je dal Globočnik namestiti kratke izreke, ki so jih o Kopitarju zapisali znameniti ljudje (Prešeren, Čop, Grimm, Miklošič idr.).

Program ljudske slavnosti so prireditelji izvršili, čeprav jim je ves dan nagajal dež. Ljubljanski narodnjaki, Sokoli, čitalničarji in drugi udeleženci so se odpeljali iz Ljubljane z vlakom do Vižmarij, nato pa so se odpravili peš v Tacen. V Skaručni, kamor so se pripeljali z vozovi, so imeli zajtrk. Spotoma so jih pozdravljali in se jim pridruževali ljudje z zastavami in fantje na konjih. Ob 11. uri je prof. Tomo Zupan bral v repenjski cerkvi mašo, pri njej so peli pevci ljubljanske Čitalnice. Sledilo je slovesno odkritje plošče na Kopitarjevi rojstni hiši. Ob odkritju je govoril prof. Fran Šuklje, ki se je za to slavnost pripeljal iz Dunajskega Novega mesta. Njegov govor je bil izrazito narodnoobrambnega značaja. Opisal je bedno stanje Slovencev pod tujim pritiskom in prikazal Kopitarja – svetovno znanega učenjaka, ki ni nikoli pozabil, da je Slovenec, ki je branil in slavil svojo domovino, prikazoval lepoto slovenskega jezika, mu podal l. 1808 prvo slovnico, zasnovano na znanstveni podlagi, in postal tako oče slovenskega jezikoslovja, odkrival začetke slovenske zgodovine, dokazoval, da so bili naši predniki prvi kristjani med Slovani in da sta sv. brata Ciril in Metod prevzela naš jezik v slovansko liturgijo in slovansko literaturo. Poslej je bila slovenščina v svetu znana in priznana – posebej še po delih Fr. Miklošiča, ki je Ko-

¹⁵ Kopitarjeva spom., str. 176.

pitarjev vredni naslednik – saj oba vladata po besedah F. Kurelca na polju jezikoslovnem kakor »dva cara slovinska«. Šuklje je nato prikazal Kopitarjeve zasluge za slovanstvo, posebej za srbsko slovstvo, in na koncu pozval slovensko mladino k ljubezni do naroda, znanosti, resnice, slovenski narod pa, naj črpa v težkem boju moči v Kopitarjevem zgledu.

Pri obedu v Vodica, ki so se ga udeležili tudi zastopniki drugih slovenskih krajev in Hrvatov, so govorili še številni organizatorji in gostje (V. Zarnik, B. Raič, J. Vošnjak idr.).

O vsem poteku je v dneh po slavnosti poročalo slovensko časopisje, zlasti podrobno Slovenski narod. Ta je priobčil tudi številne brzojavne čestitke, ki jih je prejel pripravljalni odbor iz raznih slovenskih krajev, s Hrvaškega, iz Srbije, Bolgarije, Češke, z Dunaja.¹⁶

Posebej moramo – poleg teh pohvalnih in navdušenih poročil – omeniti tudi dva kritična glasova.

Profesor goriškega učiteljišča Rajmund Čuček je že dan po prireditvi še v Ljubljani napisal kritično poročilo o slavnosti in ga priobčil v Soči. Iz nje ga je pa 31. avgusta 1880 povzel dobesečno tudi ljubljanski Slovenec. Ne namerava, kot pravi, dokazovati, da spada Kopitar kot prvi slovenski jezikoslovni preiskovalec med najvažnejše dobrotnike slovenskega naroda. Namerava samo pokazati, da bi Kopitarjev spomin počastili najlepše, če bi posnemali njegovo prizadevanje za pravilnost slovenskega jezika in pisali posebno v časnikih, ki so namenjeni širokim plastem ljudstva, čist in enoten slovenski jezik. Posebej omenja glasilo mladih, Slovenski narod, ki je pod Jurčičevim uredništvom v zadnjem desetletju iz političnih razlogov res pisal slovenščino, obilno pomešano z oblikami in izrazi iz srbohrvaščine in ruščine. Da pri tem ne bi preveč prizadel Jurčiča, ga najprej tudi pohvali: »Posebno veljajo moje besede« – pravi – »časniškemu glasilu, katero je zaradi vsestranskih poročil med narodom skoro najbolj čislano, namreč, Slovenskemu narodu, medtem ko še nahajamo npr. v ‚Soči‘ v ‚Novicah‘ v ‚Slovincu‘ itd. pravi domači, novih dvomljivih in sumljivih oblik in izrazov še prosti jezik.«¹⁷

Še več očitkov – mladim in starim – je nasul v svojem dolgem poročilu o Kopitarjevi slavnosti Philalethes (tj. po mojem mnenju Karel Dežman) v glasilu ljubljanskih Nemcev in nemškutarjev Laibacher Wochenblattu. Pisec zameri nacionalni stranki, da je izrabila Kopitarjevo stoletnico v politične namene, Slovenski matici pa, da je odklonila izdajo 2. knjige Kopitarjevih manjših spisov iz šovinističnih razlogov – morda zato, pravi, ker je menda Kopitar zagrešil veleizdajo, ko je pisal samo v nemščini in latinščini. Očitek glede »tako imenovanega slovenskega literarnega jezika« in poudarek, da je Kopitar učil, da je treba paziti na čistost dialekta, je spet upravičeno letel na mlade, zlasti na Levstika in Jurčiča. Sicer pa je Dežman skušal ob kratkem objektivno prikazati Kopitarjevo življenje in delo. Pri tem je iz Erbergovega dolskega arhiva (ki ga je prav takrat prevzel za deželni muzej) objavil v celoti Kopitarjevo pismo Jožefu Kal. Erbergu z dne 10. febr. 1810, v odlomkih pa pismi istemu naslovniku z dne 20. julija 1812 in 16. novembra 1812.¹⁸

Posebej se moramo na kraju tega pregleda pomuditi še pri Kopitarjevi spomenici, ki jo je uredil Josip Marn, izdala pa, kot že omenjeno, Slovenska matica v Ljubljani 1880.¹⁹ Kar takoj moramo poudariti, da je Kopitarjeva spomenica za tisti čas in tiste razmere v slovenskem javnem življenju dostojna počastitev velikega Slovence, saj prinaša tudi prispevke trajne vrednosti. Predvsem je omeniti glavni spis »Jernej Kopitar«, ki ga je napisal Ivan Navratil, pisatelj, jezikoslovec in narodopisec, od 1851 uradnik pri najvišjem sodišču

¹⁶ Popis slavnosti je po časniških poročilih prinesla tudi Kopitarjeva spomenica, str. 180–182.

¹⁷ Slovenec 31. avg. 1880, št. 96, str. 3–4.

¹⁸ Laib. Wochenblatt 28. avg. 1880, št. 2, str. 1–2; 4. sept. št. 3, str. 1–5

¹⁹ Kopitarjeva spomenica. Uredil Josip Marn. Založila in na svetlo dala Matica Slovenska. V Lj. 1880. 184 str. + 1 pril.

na Dunaju. Čeprav se je za Kopitarja zanimal že zgodaj, saj je o njem pisal že v 2. letniku Vedeža, bi ne bil mogel napisati tako temeljitega in obširnega opisa življenja in dela Kopitarjevega, kot ga je, če bi mu pri tem ne bil pomagal »slavnega učitelja slavni učenec« – Fran Miklošič. Ta mu je že prvo leto po prihodu na Dunaj (1851) povedal o Kopitarju mnogo zanimivega, zdaj pa mu je na prošnjo priobčil še več podatkov o njem. Pri Miklošiču je imel Navratil na uporabo vso – tudi najnovejšo – literaturo o Kopitarju. Poleg tega pa tudi rokopisne vire, med drugimi npr. nenatisnjeno biografijo in drugo gradivo Gustava Legisa Glückseliga (1806–1867), ki so bili po avtorjevi smrti v Miklošičevih rokah. Novi so zlasti podatki, ki jih je dal Miklošič o Kopitarjevem značaju, njegovi zunanjsčini, o njegovem odnosu do žensk, o njegovi bolezni in smrti ter posebej o žalostni usodi njegove rokopisne ostaline.

Navratil poda najprej malo okrajšano Kopitarjevo avtobiografijo iz l. 1839 v slovenskem prevodu in jo dopolni z drugimi podatki do l. 1844. Zatem ob kratkem opiše in oceni Kopitarjeve samostojne objave ter glavne njegove drobne spise.

»Da spoznamo slavnega rojaka še bolj, spoznavajmo ga nadalje še iz njegovega – da rečem tako – pismenega in osebnega poznanstva z drugimi slovečimi možmi.« Navratil sodi – drugače kot J. Marn – da je človek v pismih odkritosrčnejši kot v tisku, obžaluje, da se je ohranilo tako malo Kopitarjeve obširne korespondence, pa tudi ta, kolikor se je je ohranilo – po Navratilovem mnenju Kopitarju ni pomanjšala slave, nego mu jo je še pomnožila.²⁰ Predvsem na razboru korespondence slone poglavja o odnosu Kopitarja do Mušičkega, Dobrovskega, Šafárika, Vostokova, Miklošiča. Sledijo še poročila o Kopitarjevem delu v dvorni knjižnici, o njegovem odnosu do Vodnika, Metelka, Čopa, Prešerna, Ravnikarja, do slovanstva v obče, do Slovencev. V poglavju o Kopitarju in Prešernu se Navratil le kratko dotakne črkarske pravde in omeni tudi Kopitarjev odnos do ilirizma in Gaja – nič pa o Kopitarjevem odnosu do Kranjske čbelice in Prešernove poezije.

V zadnjem poglavju »Kopitar pa Slovenci« navaja Navratil ob kratkem Kopitarjeve za sluge za slovensko slovnico, za slovenski knjižni jezik, za ugotovitev, da stanujejo Slovenci na zemlji od Rezije do Blatnega jezera in do Dunajskih vrat in da je njihov jezik naslednik staroslovenskega, tj. prvega cerkvenoslovenskega jezika.

V dodatku podaja Navratil bibliografski popis Kopitarjevih spisov v I. zvezku Miklošičeve izdaje in še pregled najvažnejših njegovih člankov, ki še niso doživeli ponatisa.

P. Ladislav Hrovat je za Kopitarjevo spomenico posnel po svojih tiskanih razpravah članek »J. Kopitar in sedanja slovenska slovnica«, Julij Kleimayer priobčuje članek »Slovnice slovenske«, K. Dežman je iz zapuščine J. Erberga priobčil tri Kopitarjeva pisma iz l. 1809, ko se je Kopitar potegoval za službo v dvorni knjižnici. J. Marn je napisal razpravo »J. Kopitar pa dr. J. Zupan«; slede odlomki iz Kopitarjevih spisov *Patriotische Phantasien eines Slaven* (v nemščini), *S. S. Cyrillus et Methodius iz Prolegomena historica* (v lat.), *Slavorum cisdanubiorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii* (Glag. Cloz. LXXVI) v prevodu in z opombami p. Ladislava Hrovata; J. Bleiweis je prinesel člančič »Kopitar sprožitelj slovenske kmetijske prakite ‚Pratike‘« in v litografskem posnetku priložil Kopitarjevo pismo.²¹ J. Marn je zaključil prispevke s člankom »Kopitar pa Pypin in Kolar«. Za sklep pa je urednik podal obširen opis slavnosti v Repnjah in vključil vanj Šukljetov govor, Jurčičev članek iz SN 22. avg. 1880 in vse telegrame, ki so jih prejeli prireditelji.

²⁰ Kopitarjeva spom., str. 30.

²¹ Kopitarjevo pismo Kranjski kmet. družbi je Bleiweis priobčil v slovenskem prevodu že v N 1863, str. 224. V pismu se K. zahvaljuje za poslana številke Novic in Bleiweisu med drugim odločno svetuje, naj ostane pri bohorični in naj ne naseda Gaju in njegovi gajici. Tudi Prešeren se dolgo ni mogel ogreti za gajico. Torej sta sedaj tudi glede črkopisa – kakor glede ilirizma – oba branila isto stališče. Prim tudi LMS 1875, str. 179.) To Kopitarjevo pismo hrani sedaj rokopisni odd. NUK.

Seveda bi bilo prav in lepo, da bi za 100-letnico Kopitarjevega rojstva Slovenci izdali tudi 2. del Kopitarjevih manjših spisov, kar bi bila po pisanju Karla Dežmana njihova dolžnost. Če pa upoštevamo takratne gospodarske in politične razmere na Slovenskem, moramo priznati, da je bila ta naloga za tedaj res pretežka. Slovenski matici ne moremo zameriti, da je od načrta za izdajo odstopila. Kako velike so bile tedaj in so še danes težave v zvezi s ponatisom vseh Kopitarjevih člankov in razprav, o tem priča dejstvo, da je drugi del teh spisov mogel iziti šele 65 let za temi dogodki tj. ob stoletnici Kopitarjeve smrti, ko jih je prof. Rajko Nahtigal v dveh knjigah izdal v založbi Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Nahtigalova izdaja obsega spise iz let 1818–1834; popolne izdaje vseh Kopitarjevih člankov, razprav, ocen pa še danes, ob dvestoletnici rojstva, nimamo.²²

Tjaša Miklič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

SKLADENJSKA MERILA PRI DOLOČANJU SEMANTIČNIH VREDNOSTI GLAGOLA IN NJEGOVIH SESTAVLJENK

V zadnjih letih je bil v jezikoslovju med drugim tudi storjen odločilen korak od *sintaktično pogojene semantike* do *semantično pogojene sintakse*¹. Slednji pristop se uveljavlja z vso silovitostjo: kar vrstijo se pomembni članki, razprave in študije, v katerih lingvisti² utemeljujejo sintaktično funkcijo in semantično vrednost posameznega jezikovnega elementa v konkretni povedi s pomočjo daljšega odlomka besedila ali pa s pojasnili glede možnega pripadajočega govornega položaja.

Ob branju razprave jezikoslovke Ivane Čermelič-Kozlevčar z naslovom *O glagolih premikanja zlasti glede na glagol iti in stavčne vzorce*³ postane takoj jasno, da avtorica ravna v smislu prvega pristopa, saj obravnava jezikovno izražanje premikanja z metodo vrednotenja in razvrščanja posameznih, iz naravnega besednega in položajskega konteksta iztrganih, stavkov.

Vnaprejšnje zavračanje te ali one lingvistične metode bi bilo lahko znak kritikove nestrpnosti in pristranskosti in zato neupravičeno. Pogosto namreč različne metode privedejo do enako veljavnih, čeprav na videz različnih dognanj. Edino merilo pri presojanju učinkovitosti in smiselnosti te ali one metode bi zato moralo biti usklajenost po taki metodi dobljenih rezultatov z jezikovno dejanskostjo.

Pri analiziranju zgledov, ki so v omenjeni razpravi navedeni kot tipični za posamezne pomenne glagola ITI, pa lahko ugotovimo, da mnogi od njih niso enopomenski, ampak bi lah-

²² Jerneja Kopitarja spisov II. del. Srednja doba. Doba sodelovanja v »Jahrbücher der Literatur« 1818–1834. Priredil dr. Rajko Nahtigal. Lj. 1944, 1945 (2 knjigi).

¹ Prim. Wolfgang Dressler, *Textsyntax, Lingua e stile*, V-2, 1970, (191–231)

² Med najpomembnejšimi na področju romanskega glagola: Pollak, Weinrich, Šabršula, Warnant itd.

³ Ivana Čermelič-Kozlevčar, *O glagolih premikanja zlasti glede na glagol iti in stavčne vzorce*, JIS, XXV-2, Ljubljana 1979/80, (45–47).